

Türkiye’de Giysi - Moda Sergileri Üzerine Bir İnceleme

Nihan Canbakal Ataoğlu¹

Makale Geliş Tarihi: 02.10.2023
Yayıma Kabul Tarihi: 28.11.2023

Öz

Moda sergi ve müzeleri; kültürel, sanatsal mirasın korunması, estetik ve sanatsal değerlere duyarlılığın artması, bir devrin beğenisini yansıtmaması, dönemin tarz ve üsluplarını ifade etmesi, toplum yaşamına sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla ayna tutması, araştırma olanaklarıyla, barındırdığı kültürel değerlerle bilgi merkezleri olması açısından önemlidir. Türkiye’de ise zengin Anadolu ve Osmanlı coğrafyasının dokuma, tekstil, giysi ve aksesuar kültürünü sergileyen kapsamlı çağdaş bir moda müzesinden henüz bahsetmek mümkün değildir. Var olan giysi ve aksesuar sergileri daha çok etnografya, arkeoloji, tarih, kültür, kent müzeleri kapsamında yer almaktadır. Çalışmada, Türkiye coğrafyasında henüz çağın ruhunu yansıtan modern müzecilik çerçevesinde kurgulanmış sürekli moda sergilerinin ve moda müzesinin olmaması dolayısıyla konuya dikkat çekilmek, dünyada moda müzelerinin sayılarının ve öneminin gittikçe artmasına istinaden konuya farkındalık oluşturmak istenmiştir. Bu kapsamda, zengin dokuma ve tekstil ülkesi olan Türkiye’de daha çok etnografya ve kültür müzeleri kapsamında yer alan giysi-tekstil sergilerine genel bir çerçeve çizmek, geçici sergilerle teşhir edilen moda sergilerini irdelemek, mevcut durum tespiti yapmak, içeriklerine göre sınıflamak ve tanımlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moda Müzeciliği, Moda, Müze, Sergi, Türkiye

A REVIEW ON CLOTHING-FASHION EXHIBITIONS IN TURKEY

Abstract

With fashion exhibitions and museums, preservation of cultural and artistic heritage, increasing sensitivity to culture and values, glorifying aesthetic and artistic values, reflecting the taste of an era, expressing the styles and genre of the period, mirroring the social, cultural and economic dimensions of social life, with research opportunities, it is crucial in terms of beingin formation centers with the cultural values it contains. InTurkey, on the other hand, it is not possible to talk about a comprehensive contemporary fashion museum that exhibits the weaving, textile, clothing and accessory culture of the rich Anatolian and Ottoman geography. Existing clothing and accessory exhibitions are rather within the cope of ethnography, archeology, history, culture and city museums. The study aims to draw attention to this very issue because of the lack of permanent fashion exhibitions and fashion museums, which are designed with in the framework of modern museology that reflects the spirit of the age, in the geography of Turkey, and to raise awareness on the subject, based on the increasing number and significance of fashion museums in the world. In this context, it is aimed to draw a general framework for the clothing-textile exhibitions, mostly within the scope of ethnography and culture museums in Turkey, a rich weaving and textile country, to examine the fashion exhibitions exhibited with temporary exhibitions, to determine the current situation, to classify and define them according to their contents.

Keywords: Fashion Museology, Fashion, Museum, Exhibition, Turkey

¹Doç. Dr. Nihan Canbakal Ataoğlu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü. E-posta: nataoglu@ktu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7110-0330

1. GİRİŞ

Kültürel mirasın toplanması, korunması, belgelenmesi, saklanması, sergilenmesi ve günümüze ulaşmasında önemli rol oynayan bilimsel araştırmalara ışık tutan, eğitici faaliyetleriyle ön plana çıkan müzeler, tarihi ve kültürel birikimleri, gelecek nesillere aktarırlar. Müzeler, aynı zamanda toplumun geçmişini yansıtan geleceği şekillendiren eğitim kurumları, ulusal ve uluslararası boyutta tanınırlığı sağlayan kültür vitrinleridir.

Dünyada farklı koleksiyon ve içerikte müze tasarımları çeşitlenirken, güncel bir alan olarak moda-giysi sergileri ve müzelerine önem verilmekte sayıları hızla artmaktadır. Moda sergi ve müzeleri; kültürel, sanatsal mirasın korunması, kültürel değerlere olan duyarlılığın artması, estetik ve sanatsal değerlerin yüceltilmesi, bir devrin beğenisini yansıtmaya, dönemin tarz ve üsluplarını ifade etmesi, toplum yaşamına sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla ayna tutması, araştırma olanaklarıyla, barındırdığı kültürel değerlerle bilgi merkezleri olmaları açısından önemlidir. Giysi, tekstil, aksesuar ve moda sergileri, modayla ve giysi tarihiyle ilgilenenler, moda tasarımcıları, öğrenciler, çeşitli meslek insanları için eğitim, araştırma ve arşiv ortamı oluşturmaktadır.

Dünyada, giysi-moda sergileri ve müzeleri, giysi ve moda koleksiyonlarını zenginleştirerek, yenilikçi, dinamik, davetkar, çekici güncel moda sergileriyle, çağdaş moda kültürünün sergilendiği, ulaşılabilir demokratik ortamlara sahne olan mekanlara dönüşmüştür. Bu yaklaşımla çağdaş moda, müzeleri daha cazip hale getirmekte, izleyici çekmektedir. Dünyada moda sergilerinin popüleritesi, izleyici potansiyeli ve moda çalışmalarına duyulan akademik ilgi artmıştır (Melchoir, 2011: 1; Horsley, 2014: 170). Türkiye’de ise zengin Anadolu ve Osmanlı Coğrafyasının dokuma, giysi ve aksesuar kültürünü sergileyen kapsamlı çağdaş bir moda müzesinden henüz bahsetmek mümkün değildir. Var olansiyve aksesuar sergileri daha çok etnografya, arkeoloji, tarih, kültür, kent ve belediye müzeleri kapsamında yer almaktadır. Köklü bir dokuma geleneğine, mirasına ve giyim kültürüne sahip olan küresel pazarda tekstil ülkesi olarak etkinlik gösteren Türkiye’de henüz çağdaş moda müzeciliği çerçevesinde tasarlanmış, kalıcı moda sergilerinin ve moda müzesinin olmaması dolayısıyla konuya dikkat çekilmek, dünyada moda müzelerinin sayılarının ve öneminin gittikçe artmasına istinaden, konuya farkındalık oluşturmak istenmiştir. Bu kapsamda çalışmada, zengin bir giyim kültürüne, köklü bir dokuma mirasına ve tekstil üretimine sahip olan Türkiye’de daha çok etnografya ve kültür müzeleri kapsamında yer alan giysi-tekstil sergilerine genel bir çerçeve çizmek, süreli sergilerle teşhir edilen moda sergilerini irdelemek, mevcut durum tespiti yapmak, içeriklerine göre sınıflamak ve tanımlamak amaçlanmıştır.

Moda sergi ve müzeleri uluslararası alanda dikkat çeken güncel bir konudur. Literatürde moda sergi ve müzelerine dair çokça çalışma yer almaktadır. Mel-

choir (2011), Clark ve Hays (2014), Steele (2008), Vanska ve Clark (2018), moda sergileri üzerine yayınlarıyla moda sergilerine görünürlük kazandırmış ve moda sergilerinin önemini fark ettirmiştir. Türkiye’de yer alan moda sergi ve müzelerine dair yayınların literatürde eksikliği hissedilmektedir. Ayrıca, gelecek yıllarda Türkiye’de yer alabilecek bir moda müzesi kurulması aşamasında, çalışmada yapılan betimsel tanımlamalar ve uluslararası literatürdeki giysi-moda müzeciliği terminolojisi farkındalık oluşturmaktadır.

Materyal ve yöntem

Çalışmada betimsel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu ekseninde çalışma, literatür taraması ve yerinde gözlem olmak üzere iki temel yaklaşım üzerine kurgulanmıştır. İlk aşamada, kısaca giysi-moda sergi ve müzelerinin tarihsel gelişimi ve değişimine değinilmiştir. Moda müzeciliği üzerine yaptığı kapsamlı araştırmalar sonucu Melchoir’in (2011: 1-11), moda müzeciliğinin üç dönemi tanımlanmıştır.

İkinci aşamada tarama modeline bağlı olarak literatürden örneklem tespit edilmiştir. Örneklem seçiminde günümüzdeki mevcut durumu yansıtan saygın kurumların düzenlediği, basında yer alan, 21. yüzyıla tarihlenen, güncel literatürde dikkat çeken giysi-moda sergileri ile örnek olay incelemesi yapılmıştır. Ayrıca yazarın, 2013-2023 yılları arasında ulusal müze ve kurumlarda farklı kentlerde, yerinde ziyaretler ile deneyimlediği giysi-sergi müzeleri üzerinden gözlemler yapılmıştır. Literatür taraması ve yazarın yerinde tespit ve gözlemleri ile edinilen veriler, Melchoir’in (2011), giysi-moda müzeciliği dönemleri ve yeni müzecilik kavramları ışığında, analiz edilerek güncel giysi ve moda sergileri sınıflandırılmıştır. Çalışmanın bulgularını oluşturan bu sınıflandırma, çalışmanın özgün yanını oluşturmakta, günümüz ulusal giysi-moda sergi ve müzelerinin uluslararası moda müzeciliği bağlamındaki yerini sorgulamaktadır.

1. 21. Yüzyıl Moda Sergileri- Müzeciliği Anlayışı ve Sınıflandırılması

İnsanlık tarihinin başlarından itibaren insanoğlunun temel ihtiyaçları arasına giren giysi, toplumların kültür ve yaşam biçimlerine ve zamana göre şekillenmiş, aynı zamanda toplumların zevk ve tercihlerini yansıtmış (Yaman, 2018: 11), sahip olduğu değer yargılarının gelenek ve göreneklerinin en doğal göstergelerinden biri olmuştur (Aysal, 2011: 3). İnsanlık tarihi kadar eski olan giyim, moda kavramıyla yakın ilişki içerisindedir.

Moda, hayatımızın kaçınılmaz bir olgusu olarak sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla zamanın şaşmaz bir göstergesidir ve yalnızca giysilerin biçimlenmesindeki değişimi ifade etmez (Kawamura, 2016: 15-23). Geçmiş yaşamları, sosyal, kültürel, ekonomik, hiyerarşik boyutlarıyla çok katmanlı kavramak için

modayı anlamak gerekir. “Bu anlamda çok boyutlu bir olgu olarak, sosyolog ve filozoflar tarafından modanın önemi fark edilmiş, moda bilimsel olarak 19. yüzyılın ilk yarılarında ilgi gösterilmiştir. Bu tarihten önce moda sadece, üst sınıfa ait bir kavramdır ve toplumun diğer sınıfları yöresel kıyafetleri giydiğinden bunlar dikkate değmeyecek kadar yavaş değişmektedir” (Üşenmez, 1992: 2). Moda, yalnızca kıyafetlerle ilgili bir olgu değildir, moda bir devrin beğenisini yansıtarak sosyal ve kültürel değerlere ayna tutmaktadır.

Kültürel kimliğin bir parçası olarak giysiler, müzelerde, toplanır, sergilenir, arşivlenir, araştırmaya tabi tutulur. Petrov (2019), “Moda, Tarih, Müzeler” kitabında, 18. yüzyılın sonlarından itibaren tarihi kıyafetlerin çeşitli biçimlerde ve mekanlarda sergilendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, müzelerde moda sergileri, 20. yüzyıl olgusudur (Melchoir, 2011: 3). 19. yüzyılda giysi ve moda koleksiyonları, kültür tarihi, etnografya, sanat ve tasarım müzelerinde sergilenmiştir. Günümüzde ise özelleşmiş moda müzelerinin sayısı ve koleksiyonlarına moda sergilerini ekleyen müzelerin sayısı hızla artmaktadır (Melchoir, 2011: 1-11, Horsley, 2014: 170-172). Giysi ve moda sergilerinin, koleksiyonlarının sayılarının artması üzerine giysileri sergilemek, saklama koşullarını ve standartlarını belirlemek üzere 1962 yılında, ICOM Uluslararası Kostüm Müzeleri ve Koleksiyonları Komitesi kurulmuştur. ICOM Uluslararası Kostüm Müzeleri ve Koleksiyonları Komitesi, dünyanın her yerinden gelen müze profesyonelleri ve kostüm tarihçileri ile giysilerin sergilenmesi, saklama teknikleri, korunması, araştırılması, toplanması ile ilgili çalışmaları yürütmekte, yönerge oluşturmaktadır.

Kapsamlı araştırmaları sonucu Melchoir (2011: 3), moda müzelerini üç eşığe ayırarak inceler:

II. Dünya Savaşına kadar olan dönem: Bu dönemde müzeler, giysi koleksiyonlarında çoğunlukla endüstriyel dönemden önce köylüden aristokrasiye, farklı kültürlerde insanların nasıl giyindiğini sergilemiştir. Koleksiyonlar daha çok laboratuvar görevi görmektedir ve tarihsel gerçekliği sergilemektedir. ICOM Kostüm Yönergesinin koruma saklama koşulları belirlenmiştir ve bu esaslarla müzeler hareket etmektedir. Bu dönem giysi/kostüm müzeciliğinden bahsetmek daha uygun görünmektedir.

II. Dünya Savaşından 1990'lara kadar olan dönem: Popüler kültürün etkisiyle güncel moda müzelere girmiştir. Victoria&Albert Müzesinde küratörlüğünü moda fotoğrafçısı Cecil Beaton'un yaptığı Fashion an Anthology sergisi, modern, yenilikçi, haute couture moda tasarım ekseninde kurgulanmıştır (Melchoir, 2011: 4). 1970'li yıllardan itibaren Diana Vreeland, New York Şehir Müzesinde çağdaş giysi koleksiyonlarını derleyen, tematik, monografik, kronolojik sergiler düzenlemiştir (Baudot, 2001: 18). Vreeland, giysilerin kronolojik düzeni ve moda tarihinden çok tasarımcılara ve çağdaş moda odaklanan sergi-

ler düzenlemiştir. Bu dönemde sergiler, ticari moda şovlarından esinlenilerek, atmosfer ve duyu yaratarak tasarlanmıştır. Çağdaş moda sergilerinde, tarihsel gerçekliğin sergilenmesine olan sadakatin yerini, modanın yaratıcılığı almıştır. Teşhirler, butik dekorasyonlarına benzer teknikler ile sergilenmektedir. Bu dönemde, tarihsel dönem sergileri, yerini son derece yaratıcı sahnelerle moda müzeciliğine bırakmıştır (Melchoir, 2011: 4).

1990'dan günümüze kadar olan dönem: Güncel moda, materyal ve biçimin ötesinde ardında yatan kavramlarla teatral sahne şovlarına dönüşerek sergilenmektedir. Bu dönemde, daha çok enstalasyonlarla anlatılar görünmektedir. Özudoğru'nun (2013: 41-43) tespit ettiği gibi, giysiye daha az, görsel bir yaratıma daha çok odaklanan ve ziyaretçinin duygularını harekete geçirecek ve uyuracak bir anlatı, moda müzeciliğinin esasını belirlemektedir .

Modaya olan ilgi arttıkça giysi ve moda koleksiyonlarını sergileme biçimleri, sergileme teknikleri ve mekanları zaman içinde değişim geçirmiş, çeşitlenmiştir. Melchoir'in (2011: 5), tanımladığı şekliyle giysi ve moda teşhirleri, giysi müzeciliği anlayışında, tarihsel perspektif içerisinde kronolojik olarak sergilenmektedir. Giysi (kostüm, tekstil) müzeciliği, ICOM Kostüm Yönergelerine dayanmakta, sergileme tasarımında, giysi ve tekstillerin korunarak, gelecek nesillere kültür mirası olarak aktarılabilmesi için korumaya yönelik tedbirler alınmaktadır. Burada çeşitli engeller, bariyerler, fiziksel şartların gerekliliği, camakanlı bir sergileme anlayışından bahsedilebilir. Moda müzeciliği anlayışıyla birlikte giysiler ve moda, farklı tematik sunumlarla, kavramsal içeriklerle, ziyaretçiyle duysal ve duygusal ilişki kuracak şekilde, farklı temsillerde sergilenmektedir. Sergiler, tasarımcılara sanatsal keşiflerini, yaratıcı süreçlerini sunma imkânı verirken izleyiciyi de modayı, farklı boyutlarıyla çok katmanlı bir okumaya davet etmektedir. Melchoir (2011: 6-8), moda müzeciliği ve müze kurumunu biçimlendiren yeni bir fiziki ortam oluşturan yeni müzecilik anlayışını birbiriyle ilişkili görmektedir.

Müze, tarihsel süreç içerisinde koruma gibi temel işlevlerini sürdürmekle birlikte, yeni müzecilik kavramıyla birlikte pek çok anlam kazanmıştır. Müzeler, toplumla buluşmada yeni roller üstlenen ve toplum yararı için çalışmalarını sürdüren kurumlara dönüşerek eğitim ve iletişim gibi yeni işlevler kazanmıştır. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) tarafından yapılan müze tanımlarından hareketle müzelerdeki değişimler kolaylıkla izlenebilmektedir. Bu tanımlar, tanımın yapıldığı dönemde müzenin hangi anlamları içerdiğini açıklamakla birlikte müzenin toplum için ne ifade ettiğini de göstermektedir (Nalcioğlu, 2023: 207).

Bu çerçevede değişen kavramlarıyla, yeni müzecilik kapsamında Ağustos 2022'de Prag'da düzenlenen 26. ICOM Genel Konferansında kabul edilen yeni müze tanımı aşağıdaki gibidir:

Müze somut ve somut olmayan mirası araştıran, toplayan, koruyan, yorumlayan ve sergileyen toplumun hizmetinde, kâr amacı gütmeyen, kalıcı bir kurumdur. Kamuya açık, erişilebilir ve kapsayıcı olan müzeler, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik eder. Eğitim, eğlence, düşünme ve bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunarak etik profesyonel ve toplum katılımıyla çalışır ve iletişim kurar.

Yeni müzecilik kapsamında Onur (2014: 79-80), toplumla iletişim kuran duyarlı müzenin içeriğini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

- Müzenin ziyaretçi-merkezli olma özelliği
- Müzenin ziyaretçiyle ve potansiyel ziyaretçiyle diyalogu
- Müzenin ulaşılabilirliği
- Müzenin öğrenme-merkezli olması, uygun ve zengin öğrenme çevreleri yaratması
- Sergi, tasarım ve yorum programlarında yenilikçi olması, farklı ziyaretçilerin öğrenme tarzlarının gereksinmelerini karşılayabilmesi
- Öncelikli ziyaretçileri hedef alma ve programlamaya odaklanmış yenilikçilik, özel ziyaretçi gruplarının gereksinmelerini karşılaması
- Bilgi ve iletişim teknolojisini yaratıcı biçimde kullanması
- Sürekli ve değişik fonlar sağlanması
- Profesyonelliği geliştirmesi

Bu içeriklerde de görüldüğü üzere yeni müzecilik çerçevesinde toplumun her kesiminden ziyaretçiyle diyalog kurabilmek, eğitim, öğretim ve iletişim mekânı olabilmek müzeler için önemli olmuştur. Müzeler, yeni küratoryal pratiklerle gelişmiş medya teknolojilerinin müzelerde görünürlük kazanmasıyla, ziyaretçiyi duyuşal ve duygusal olarak kuşatan, çok boyutlu olarak algılanan, deneyimlerle yaşayarak öğrenilen mekanlara dönüştürmüştür. Aykut'a (2021:14) göre

Yenilikçi müzelerin sergi mekanlarının bütün bileşenleri, bilginin iletilmesinde ziyaretçi ile iletişim kurma konusunda etkindir. Ziyaretçi, görerek, dokunarak, duyarak, hissederek kendi birikimine göre tepki gösterir ve öğrenme kişisel ilgi odaklı deneyimleme ile gerçekleşmiş olur. Böylece yenilikçi müzeler, ziyaretçilerini sıklımadan sürükleyici bir sergi ortamında keşif yapmaya yöneltmeyi ve deneyimleyerek öğrenmeyi ilke edinir.

Yeni müzecilik kavramıyla müzeler, yönetimsel politikalarında da ziyaretçiyi müzeye çekecek dönüşümler gerçekleştirmiştir. Müzecilik alanında yaşanan eş zamanlı değişimler, moda müzeciliğini de dönüştüren kavramlar olmuşlardır.

Melchoir'in (2011), tanımladığı dönemlere göre, 21. yüzyıl giysi ve moda müzeleri içerik, sergileme biçimleri, mekânsal düzen, küratör pratikleri açısından

irdelendiğinde geniş bir çeşitlilik görünmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde Türkiye’de yer alan giysi-moda sergi ve müzeleri, mekânsal, içeriksel, biçimsel, ziyaretçiyle iletişim kurma kanalları, sergileme tasarımları çerçevesinden değerlendirildiğinde, Melchoir’in tanımladığı giysi müzeciliği ve moda müzeciliği kategorisinde sergiler izlenebilmektedir.

Türkiye’de yer alan 21. yüzyıla tarihlenen ulusal giysi ve moda sergileri, Melchoir’in (2011) tanımladığı giysi ve moda müzeciliği kapsamında, aşağıdaki başlıklar altında sınıflanabilir:

- Topkapı Sarayı Müzesi giysi sergisi
- Sadberk Hanım Müzesi giysi sergisi
- Etnografik giysi sergileri
- Çağdaş moda sergileri

Aşağıda açıklanacağı üzere, Topkapı Sarayı Müzesi, Sadberk Hanım Müzesi, etnografik giysi sergileri başlığı altında sınıflanan sergilerde, kıyafet müzeciliği anlayışı olduğu görülmektedir.

Genel olarak giyim tarihi, toplumlarda, saray giyimi ve halk giyimi olarak sınıflanmaktadır. İçeriksel ve mekânsal olarak değerlendirildiğinde, saray giyimi örnekleri ile Topkapı Sarayında eşsiz bir koleksiyon sergilenmektedir. Diğer etnografya müzelerinden farklı olarak Sadberk Hanım Müzesi giysi koleksiyonu içeriği, 19. yüzyıl Avrupa modasıyla eş zamanlılık içermekte, kronolojik olarak izlenebilen zengin bir 19. yüzyıl kadın giyim modası koleksiyonu barındırmaktadır. Müze, düzenlediği farklı temalarda moda ve giysi sergileriyle yayınlar yapmaktadır. Etnografya, tarih, kültür, kent, belediye müzeleri gibi geniş bir çerçevede ise halk kültürünün somut nesnesi olan etnografik giysi, aksesuar ve dokuma sergileri sergilenmektedir. Bu müzelerde, sergileme anlayışının, tarihsel zaman dizinleri veya dönemsel özellikleriyle sergilemeye odaklandığı söylenebilir. Teşhir yöntemleri ise giysi müzeciliği anlayışında görülen camlı vitrinlerle korunarak sergileme şeklindedir.

21. yüzyılda, Türkiye’de ulusal moda sergileri, Melchoir’in (2011), betimlediği moda müzeciliğinin küresel trendlerini takip etmeye başlamıştır. Kurumsal moda markaları ve moda tasarımcılarının retrospektif sergileri ve farklı disiplinlerden ilham alan tematik sergiler çağdaş moda müzeciliği çerçevesinde sergilenmektedir. Çağdaş moda sergileri başlığı altında, çalışmanın izleyen bölümlerinde görüldüğü üzere moda müzeciliğinin küresel trendlerini ve yeni müzecilik yaklaşımını takip eden içeriksel ve sunumsal çeşitlilikle biçimlenen sergiler görülmektedir.

Literatürde terminolojik olarak, müzelerde sergilenen giysileri tanımlamak için; elbise, giysi, kıyafet, kostüm, tekstil, moda terimleri kullanılmaktadır.

Modanın değişim hızı ve kavramla ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında moda, daha çok 19. yüzyılda sanayileşme süreciyle başlayan üretimle ve 20. yüzyıla modernite ile ilgili, bir kavram olarak algılanmaktadır. Bu noktada Melchoir'e (2011: 6-7) göre, müzelerde modanın gelişimini anlamak için, giysi-kostüm-tekstil müzeciliği ile moda müzeciliği kavramı arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Bu anlamda etnografik ve tarihsel değeriyle giysi müzeciliği anlayışında sergilenen tarihi kıyafetlerden ve kostümlerden bahsederken, giysi sergileri-müzeleri, terimini kullanmak daha doğru olmaktadır. 19. ve 20. yüzyıldaki endüstriyel süreçlerin bir sonucu olarak tkretim alışkanlıklarıyla değişen moda giysiler ise etnografik değeri olan kıyafetlerden ayrılmaktadır. Bu periyotun temsili olan giysilerden ve sergileme tekniklerinden bahsederken, moda sergileri-moda müzeleri ifadesi daha isabetli olmaktadır.

2. Giysi-Moda Sergileri ve Müzeleri

Türkiye'de ilk müze, 19. yüzyılın ortalarına doğru kurulmuştur. O zamana kadar Osmanlı sanatının değerli eşyaları, Topkapı Sarayında korunmuştur. 1846 yılında Tophane-i Amire Müşiri Ahmed Fethi Paşa, eski silahları toplayarak Aya İrini Kilisesinde ilk müzeyi kurmuştur (nder, 1999: 11). Antik eserlerin sayıca giderek artması sonucunda müzeyi iki bölüm halinde düzenlemek gerekmiştir. Arkeolojik ve askeri koleksiyonlarla birlikte, Elbise-i Atika koleksiyonu kurulmuştur (Gerçek, 1999: 348). Askeri kıyafetlerin teşhiri için Ahmet Fethi Paşanın abasıyla Avusturya'da mankenler yaptırılmıştır. Bu dönemde, Damat İbrahim Paşa Sarayında "Elbise-i Atika" ya da "kıyafethane" adıyla bilinen eski Osmanlı kıyafetlerinin sergilendiği bir müze yer almaktadır. Yeniçeri Müzesi adı verilen bu müzeye ait eserler daha sonra Aya İrini'deki askeri müzeye taşınmıştır (Gerçek, 1999: 349). Müzede sergilenen mankenler yeniçeri ordusundaki belli bir rütbenin, Osmanlı sarayındaki bir görevlinin ya da bir zanaatkarın giysilerini taşıyordu (Shaw, 2015: 55). Daha sonra müze taşınmaları sırasında mankenler kırılıp bozulmuş, kıyafetler uygun koşullarda saklanmadığı için rutubetten zarar görmüş, koleksiyon harap olmuştur (Gerçek, 1999: 349). 20. yüzyıl başlarına ait bir kartpostalda, yeniçeri mankenleri, sergi salonunda görülmektedir (Kök, 2019: 273). (Resim 1)

Osmanlı imparatorluğu, 1851-1917 yılına kadar yurtdışında düzenlenen çok sayıda prestijli sergiye katılmıştır. 1851'de İngiltere'de, Kristal Palas'ta düzenlenen Büyük Londra Sergisinde balmumundan hazırlanan mankenlere yeniçeri elbisesi giydirilerek sergilenmiştir (Arseven, 1983'ten aktaran Erbay, 2011: 63). Edhem Paşa, 1873'te Viyana'da açılan uluslararası sergiye ve Elbise-i Osmaniye isimli eseri göndermiştir (Uzunçarşılı, 2019: 45). "Osmanlı Devleti uluslararası Viyana Sergisine Osman Hamdi Bey başkanlığında bir komisyonla hazırlanmıştır. Metinlerin yazımını ve kitap tasarımını Osman Hamdi Bey ile Marie

de Launay'ın yaptığı, giysilerin fotoğraflarını Pascal Sebah'ın çektiği *Elbise-i Osmaniye*, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ni oluşturan halkların çok ayrıntılı bir panoramasını sunan tarihi ve toplumsal değeri çok yüksek bir kıyafet albümüdür” (Kahraman ve Gülaçtı, 2016: 34). *Elbise-i Osmaniye*'de, imparatorluğun çeşitli bölgelerinden fotoğrafların çekildiği yerel kıyafetler yer almaktadır (Shaw, 2015: 15). Bu dönemde uluslararası sergilere giysiler, sergi malzemesi olarak yollanmış, giysi albümleri hazırlanmış, sergilerdeki sunumlar ve koleksiyon ödül almıştır. “1873 Viyana Dünya Fuarı'nda çekilmiş bir fotoğraf, Osmanlı giysilerinin dinamik bir kültürel portre oluşturma kapasitesini göstermektedir.” (Nolan, 2017). (Resim 1)

Yukarıda tarihsel süreci açıklandığı üzere, Osmanlı İmparatorluğunda, kıyafet müzeleri, yeniçeri kostüm sergileri ile başlamış, sergiler ve kıyafet albümleri uluslararası fuarlarda rağbet görmüş, fakat kostümler korunamadığı için günümüze ulaşamamıştır.

Resim 1. Yeniçeri Müzesinde giysi sergisi (URL-1); 1873 Viyana Dünya Fuarında sergilenen giysiler (URL-2)

Günümüzde ise Tezcan'ın (1988) ve Türkoğlu'nun (2002) ifade ettiği gibi, geleneksel ve folklorik giysiler etnografya müzelerinde dağınık olarak yer almaktadır. Osmanlı saray dokumaları ve giysiler, Topkapı Sarayı Müzesinde, Anadolu halk dokumaları ve giysiler ise Türk İslam Eserleri Müzesi (İstanbul) ve Etnografya Müzesinde (Ankara) olmak üzere, birçok müzede sergilenmektedir (Uğurlu, 2021: 12).

21. yüzyılda, Türkiye'de yer alan ulusal müzelerde, Melchor'in tanımladığı açılıkla kıyafet müzeciliği ve moda müzeciliği kapsamında yer alan giysi, moda sergileri ve müzeleri mekânsal, içeriksel sergileme tasarımları, küratoryal pratikler açısından değerlendirildiğinde aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilebilir.

1. Topkapı Sarayı Müzesi Giysi Koleksiyonu

Diğer toplumlarda olduğu gibi Türklerde de şehirlerde ve saraylarda giyilen giysiler ile geleneksel hayattaki giysiler arasında farklar olmuştur (Gürtuna, 1997: 95-96).

Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan padişahların iç ve dış giysileri ve onların ailelerine ait kıyafetler, vefatlarından sonra kime ait olduğu belirtilerek bohça içinde hazineye aktarıldığı için günümüze kadar ulaşabilmiştir. (Altay, 1979: 54; Atasoy, 2004: 786; Görünür, 2010: 35). 2500 parçaya yaklaşan koleksiyonun çoğunu saray için özel dokutturulan en ağır ve en güzel kumaşlarla kadifelerden yapılmış, hilat, kaftan ve şalvarlar oluşturmaktadır (Altay, 1979: 6). Topkapı Sarayında korunarak günümüze gelmiş olan padişah kıyafetleri hem Osmanlı kumaşları hem de tarihsel belgeler olarak son derece önemlidir (Atasoy, 2004: 761) ve saraydaki giyim kültürünü aktarmaktadır (Görünür, 2010: 35).

Bir saray müze olarak imparatorluğun gücünü barındıran, Topkapı Sarayı Müzesinin otantik atmosferiyle, Sefirli Koğuşunda yer alan giysi koleksiyonu mekânı ve teşhirleri, giysilerin tarihsel bağlamını görselleştiren ve destekleyen ek materyaller olan vitrin içi ve mekânsal bilgilendirme grafikleri ile 2023 yılında yeni müzecilik çerçevesinde düzenlenmiştir. Koleksiyonda padişah kaftanları, şehzade kaftanları, tılsımlı gömlekler ve çeşitli aksesuarlar sergilenmektedir. Bu sergileme anlayışında didaktik bir kronoloji çok açıkça izlenemese de tarihsel süreçte, Osmanlı padişahlarının kaftanlarının ve giysilerinin geçirdiği dönemsel değişiklikler bilgilendirme grafiklerinde yer alan metinlerle açıklanmaktadır. Tümöz (2002: 3), Türkiye’de çağdaş tekstilcilerin ve moda tasarımcılarının, tasarımlarında bir kısmının, birincil kaynak olarak Topkapı Sarayı Müzesi Giysi Koleksiyonuna yöneldiğini belirtmektedir. Topkapı Sarayı Müzesinde yer alan giysiler ve belgeler araştırmacılara zengin bir esin ve bilgi kaynağı sunmaktadır. Camlı vitrinlerle korunarak, ICOM Kostüm Yönergesinin ön gördüğü sergileme koşullarına göre teşhir edilen padişah kaftanları Melchoir’in tanımladığı giysi müzeciliği kategorisinde yer almaktadır. (Resim 2)

Resim 2. Topkapı Sarayı Müzesi Giysi Koleksiyonu (Kişisel arşiv, 2023)

2. Sadberk Hanım Müzesi Giysi Koleksiyonu

Sadberk Hanım Müzesi, geleneksel elişleri, dokumalar, takılar, aksesuarlar gibi etnografik eserler, 18. ve 19.yüzyıl Osmanlı dönemi kadın kıyafetleri ve modası konusunda zengin bir birikim içermektedir (Görünür, 2010: 35). Sadberk

Hanım Müzesi giysileri, sanayi devrimi ile ivme kazanan Avrupa modasıyla eş zamanlılık içermektedir. Müzede yer alan giysiler, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine yansıyan Avrupa modasını içeren koleksiyonuyla dönem modasını yansıtmaktadır. “Koleksiyondaki 19. yüzyıl Osmanlı kadın giysileri yüzyılın başından sonuna kadar bu dönemde giyilen hemen her örneği kapsamakta, 19. yüzyıl Osmanlı entarisinin kronolojisini iyi anlatmaktadır” (Görünür, 2010: 35). Zengin kronolojik giysi içeriği, moda araştırmaları, giysi, aksesuar sergileri ve bu sergilerin basılarak yayınlanması konusunda gösterdiği yaklaşımlar, Sadberk Hanım Müzesini diğer etnografya müzelerinden farklı konuma taşınmaktadır. Müzede giysiler kronolojik dönemlerle, etiketlerle bilgilendirme metinleriyle, teşhirlerin bir kısmında ise geleneksel dokumalar, aksesuarlar ve giysiler canlandırma tekniği ile sergilenmektedir. Müzede giysi teşhir tekniklerinde izlenen sergileme düzeni ile giysi müzeciliği anlayışı hakimdir. (Resim 3)

Resim 3. Sadberk Hanım Müzesi Giysi Koleksiyonu (URL-3); (URL-4)

3. Etnografik Giysi Sergileri

Kültürel mirasın sergilendiği etnografya, tarih, kent, yaşayan müzeler, üniversite müzeleri, özel şahıs müzeleri halk kültürünün somut nesnesi olan giysi, aksesuar ve dokuma sergilerini içermektedir. Türkiye, köklü geçmişi ve farklı kültürel kimlikler içermesi dolayısıyla zengin etnografik eserlere ve içeriğinde giysi, dokuma, aksesuar koleksiyonu içeren etnografya müzelerine sahiptir.

Bu bağlamda, Kayaalp'ın (2022: 190-200), tespit ettiği üzere, ziyaretçiyle etkileşim içinde olmak, müzede eğitimi geliştirmek ve yeni teknolojileri yakalamak için Türkiye'de birçok müzede sergiler yenilenmektedir ve bu müzeler pek çok açıdan günceli yakalamaktadır. Bu kapsamda, Kültür Bakanlığına bağlı etnografya, tarih müzeleri teşhirleri, müze sergi mekanları, grafik sunumları, aydınlatma tasarımları ile yeni teknolojiyi yakalamak için çağdaş müzecilik çerçevesinde yenilenmektedir. Geleneksel müzecilik anlayışında vitrin içi giysi teşhirleri, bilgilendirme etiketleriyle sunulurken, çağdaş müzecilik anlayışında giysilerin dönemini ve bağlamını görselleştirmek için bilgilendirme grafikleri ve mekân grafikleri sergilere eklenmektedir. Bu müzelerde, geleneksel kıyafetlerin teşhirinde ve sergilenmesinde izlenen yöntemlerde, Melchoir'in tanımladığı giysi müzeciliği anlayışı hakimdir. (Resim 4)

Resim 4. Türk İslam Eserleri Müzesi EtnografyaGiysi Koleksiyonu (Kişisel arşiv, 2019)

4. Çağdaş Moda Sergileri

Modanın değişim hızı ve kavramla ilgili yapılan çalışmalarla moda, daha çok 19.yüzyılda sanayileşme süreciyle başlayan üretimle ve 20.yüzyılla modernite ile ilgili, bir kavram olarak algılanmaktadır. Melchoir'e (2011: 5) göre, "Modaya olan asıl ilgi ziyaretçileri büyüleyen çağdaş moda tasarımcıları ve 20.yüzyıl moda tarihidir, bu müzeleri daha canlı ve daha göz alıcı hale getirmektedir." Çağdaş moda müzeciliği ile moda sergileri, modanın ardında yatan kavramlarla, tasarımcıların ilham kaynaklarıyla, modanın disiplinler arası ilişkisini vurgulayan tematik konularla, enstalasyonlarla didaktik olmayan sergi düzenleniyor-

le sergilenmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere ulusal müzelerde, çoğunlukla giysi müzeciliğinin kurallarının hâkim olduğu giysi sergileri, yer almaktadır. Bu sergiler, giysilerin sanatsal ve zanaatsal yönlerine vurgu yapmakta, dönemsel özellikleriyle kronolojik sergilemeye odaklanmaktadır. 21. yüzyılda ise Türkiye’de ulusal moda sergileri, Melchoir’in betimlediği moda müzeciliğinin küresel trendlerini takip etmeye başlamıştır.

Bu çerçevede, Türkiye’de yer alan çağdaş moda sergileri, Melchoir’in (2011), moda müzeciliğinin genel özelliklerini tespit ettiği ve tanımlandığı nitelikler doğrultusunda, aşağıdaki başlıklar altında sınıflanabilir:

- Tematik sergiler-disiplinler arası etkileşimler
- Dönem özellikleri, bağlamsal sergiler
- Kavramsal sanat, giyilebilir sanat sergileri
- Retrospektif sergiler
- Mağaza müze sergileri
- Sürdürülebilir moda sergileri

Tematik sergiler-disiplinlerarası etkileşimler

Modern dönemlerde moda, değişik sanatsal biçimlere gönderme yapmış, onlardan esinlenmiştir (Aktulum, 2020: 52). Sanat, moda, tasarım ve mimarlık 20.yüzyılın başlarından itibaren sıkı bir birliktelik içindedir. Tasarımcılar ve sanatçılar arasında disiplinlerarası estetik, kavramsal, biçimsel etkileşimler çok daha görünür hale gelmiştir. Moda tasarımcıları, sanatta, özellikle de resim, heykel, mimari ve dans gibi görsel yönelimli sanatlarda ortaya çıkan gelişmeler konusunda son derece bilinçli ve duyarlıdır (Davis, 1992: 146).

Bu bağlamda moda tasarımcıları, disiplinlerarası etkileşimlerle, tasarımlarının esin kaynaklarını hikayelediği tematik moda sergileri düzenlemektedir. Tematik yaklaşımıyla, güncel basında ve uluslararası platformda dikkat çeken, aynı zamanda Victoria & Albert Müzesinde sergilenen ve Jameel Prize ödülünü kazanan “İstanbul Contrast” Sergisi moda müzeciliği kapsamında örneklenebilir.

“İstanbul Contrast” sergisinde yer alan eserlerin tasarımcıları Dice Kayek, koleksiyonun tasarımında, İstanbul’dan ve mimari eserlerden esinlendiklerini belirtmektedir. Koleksiyon, kentin barındırdığı mirası, yansıtmaktadır. Sergi, tasarımcı Arik Levy’nin özel olarak tasarladığı “Log Forest” enstalasyonu ve ses kompozitörü Leon Milo ile gerçekleştirdiği ses efektleri ile dikkat çekmektedir. Dice Kayek’in tasarımları, Levy ve Milo’nun yorumuyla, Yerebatan Sarnıcı’nı yaşatan sesler, gölgeler ve sütunlar eşliğinde teşhir edilmektedir (URL-10). “İstanbul Contrast” sergisinin çoklu duyulara hitap eden teşhirleri, enstalasyonlarla, koleksiyonun temasına özgü tasarlanarak mekân ve tasarımın hikayesi

ile bütünleşmiştir. Sergi tasarımı, kavramsal yaklaşımı, küratoryel pratikleri ile çağdaş moda müzeciliğinin ilkesel özelliklerini göstermektedir. (Resim 5)

Resim 5. İstanbul Contrast, Dice Kayek, İstanbul Modern, 26 Ağustos-19 Eylül 2010, (URL-11)

Dönem özellikleri, bağlamsal sergiler

Modayı oluşturan kolektif ruh ve bu ruhun yansıdığı giysiler, günlük kullanım eşyaları, mimarlık ve sanat eserleri, aynı zamanda bir devrin beğeni ve sosyo-kültürel değerlerinin aynası olur. Moda sergileri, teşhir edilen giysilerin üretildiği ve giyildiği dönemsel özelliklerle, sanatsal, toplumsal, kültürel, ekonomik konulara odaklanarak bağlamsal yaklaşımla bütüncül bir bakış açısı oluşturmaktadır. Çağın ruhunu yansıtmak amacıyla, moda sergileri farklı disiplinleri bütüncül bir yaklaşımla bir araya getirir.

Bağlamsal yaklaşımla, Cumhuriyet dönemi ve kültür tarihine tanıklık etmiş bir belge niteliğinde olan Sümerbank tekstil desenleri ve dönemin modasını yansıtan giysiler, “Bir Ulusu Giydirmek: 1956-2000 Yılları Arası Sümerbank Desenleri” Sergisiyle, zamanın ekonomik, kültürel, sosyal, sanatsal değerleriyle birlikte sergilenmiştir. “Sergide dönem ruhunu yaşatmak için on yıllık za-

man dilimleri ile 1930'lu yıllardan 2000'li yıllara, dünya kültür ve moda tarihi açısından önemli olaylar ve Türkiye'deki yansımaları kronolojiyle anlatılmıştır. Sümerbank arşivinde yer alan kumaşlarla yeniden dönem giysileri dikilmiştir” (TUDİTA, 2018). Mekân grafikleriyle zengin bir görsel arşiv eşliğinde, Sümerbank desen katalogları ve aksesuarlarla, moda tarihine eğlenceli bir yolculuk sunulan sergide, dönem giysileri ve modası, bağlamsal yaklaşımla Türkiye ve dünya moda tarihinin önemli olaylarına paralel aktarılmıştır. Sergide yalnızca giysilerin dönemsel ve teknik özelliklerine odaklanılmamış bağlamsal yaklaşımla modayla eş zamanlı gelişen sosyal olaylar grafiklerle aktarılmıştır. Bu yaklaşım, serginin mekânsal düzeni ve teşhir yöntemi, sergiyi, moda müzeciliği kategorisine taşımaktadır. (Resim 6)

Resim 6. Bir Ulusu Giydirmek: Sümerbank Sergisi, Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi, (Kişisel arşiv, 2018)

Kavramsal sanat, giyilebilir sanat sergileri

20.yüzyıl geleneksel sanat anlayışını ve üretimlerini sorgulayan içerik ve yöntem konusunda eleştirel ve yenilikçi çok farklı tarzların bir arada olduğu bir dönemdir. Bu anlamda, her türlü malzeme ve üretim tekniği, sanatın konusuna dahil olabilmektedir. Kavramsal sanat, giyilebilir sanat, tekstil ve lif sanatı, sanatsal üretimlerinde giysi, tekstil ve her türlü malzemeyi kullanmaktadır. “Tekstil, endüstriyel bir tasarım ürünü olarak, plastik olanakları ile yeni bir temsil sanatının içinde yer almaya başlamıştır. Disiplinler arası alanda sanatçıların tekstil ve tekniklerini yapıtlarında tercihiyle 1960'lı yıllarda Türkiye'deki tekstil ve lif sanatının temelleri atılmıştır.” (Üstüner, 2018: 1037-1065).

Giyilebilir sanat, kullanılan malzeme ve yaşanan süreçlerde tekstil malzemesinin kullanıldığı bir sanat dalı olarak tanımlanabilir (Leventon, 2005'ten aktaran Günay, 2012: 51). Üretim nesnesi giysi olan bir akım olan giyilebilir sanat kavramına modadan farklı yaklaşmıştır. Giyilebilir sanat, giysi ve heykel, fonksiyonel olan ve olmayan, performans ve statik sanat arasındaki sınırları eriten bir akımdır (Onur, 2020: 235).

“Kavramsal tasarım yaklaşımı, özellikle 1980’li yıllarda, giyim modası alanında etkinliğini arttırmıştır. Çağdaş kavramsal modanın öncü isimlerinden olan Hüseyin Çağlayan, toplumsal kodlara odaklanan moda tasarımlarını, felsefi ve kavramsal fikirlerini, sanatsal anlatımlardan da yararlanarak yorumlamaktadır. Çağlayan ve çağdaş Issey Miyake, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Maison Martin Margiela, Alexander Mc Queen gibi çağdaş tasarımcılar, kavramsal tasarım yaklaşımları ve radikal sunum yöntemleriyle giyim nesnelerini metafor olarak kullanmış, moda ve giyim alışkanlıklarıyla ilgili değer yargıları klişelerini yıkmışlardır” (Parlak, 2022: 299).

Hüseyin Çağlayan’ın Sakıp Sabancı Müzesinde yer alan “Souffleur” Sergisi yeni medya aracılığıyla beden ve modern antropolojiye odaklanmaktadır. Sanatçının üç eser serisi “Özenme, Sahte Kutlamalar ve Sömürgecilik Sonrası Beden” başlıklarını taşımaktadır. Bir “düşünce tasarımcısı” olarak tanımlanan Çağlayan, sergide, fikirlerini kumaş, beden ve farklı medyalar kullanarak, deneysel videolar ve enstalasyonlarla kurgulamıştır (URL-12). (Resim 7)

Resim 7. Souffleur Sergisi, Sakıp Sabancı Müzesi, 16 Eylül 2022-08 Ocak 2023, (URL-13)

Retrospektif sergiler

Bir sanatçının yaşamı boyunca ya da bir kurumun başlangıcından o güne değin ürettiği yapıtları, tarihsel akış içinde göstermesi retrospektif sergi olarak tanımlanmaktadır (Erbay, 2011: 81). Geniş bir çerçeve çizilebilecek retrospektif sergilerde, kişilerin, sanatçıların, yaşamlarına ışık tutan, belgeler, nesnelere, kullandıkları eşyalar, tarzlarının bir parçası olan giysiler, kostümler yer alabilmektedir. Met Museum, V&A gibi dünyaca ünlü moda müzeleri, aktrist Grace Kelly, Galler Prensesi Diana, Jackie Kennedy gibi stil ikonu olan ünlü kişilerin ve moda tasarımcılarının retrospektif sergisini düzenlemektedir. Bu başlık altında, çağdaş moda müzeciliği kapsamında, moda tasarımcılarının retrospektif sergileri örneklenmiştir.

Bir ülkenin tasarımcılarının kendi moda tarihini tanımasında ve ileriye taşıma noktasında retrospektif sergiler, moda ile ilgilenenler ve moda öğrencileri için ilham verici olmaktadır. Horsley (2013: 170-172), moda tasarımcılarının retrospektif sergilerine artan ilgi nedeniyle, retrospektif sergilerin, kurumsal müzelerde daha fazla yer aldığını ifade etmiştir.

Türkiye’de çağdaş moda tasarımcılarının, haute couture ustalarının retrospektif moda sergileri, henüz uluslararası alanda düzenlendiği sıklıkta, kurumsal müzelerde yer almamaktadır. Bu anlamda retrospektif sergiler, Türkiye’de eksikliği hissedilen bir olgudur.

Çağdaş moda müzeciliği kapsamında örneklemek gerekirse; moda ve çağdaş sanatın temsilcilerinden Hüseyin Çağlayan’ın retrospektif sergisi, tasarımlarının seçkisi niteliğinde, İstanbul Modern’de sergilenmiştir. Londra Tasarım Müzesi ile Tokyo Çağdaş Sanat Müzesi’nde de yer alan sergilerde Hüseyin Çağlayan’ın 1994 ile 2010 yılları arasında ürettiği moda koleksiyonları, enstalasyonları ve filmleri bir araya gelmektedir. Seçkideki çalışmalar mimari, felsefe, bilim, tarih, antropoloji, biyoloji ve teknolojiye esinlenen Hüseyin Çağlayan’ın düşüncelerini yansıtmaktadır. Sergi, giysilerden çok ardında yatan kavramsal düşüncelerin sunumuna odaklanmıştır. Çağlayan farklı disiplinlerden ilham aldığı kavramsal fikirlerini, moda aracılığıyla enstalasyonlarla sunmaktadır (URL-18). (Resim 8)

Resim 8. Hüseyin Çağlayan:1994-2010, İstanbul Modern, (15 Temmuz-24 Ekim 2010) (URL-19)

Fransa'da büyük modaevleri, zaman içerisinde kendi koleksiyonlarının temsil edici parçalarını korumakta, arşivlerini oluşturmaktadırlar. Moda tasarımcısı Christian Dior, özel bir müze yönetmektedir. Yves Saint Laurent, 2001 yılında kendi müzesini açmıştır (Waquet ve Laporte, 2011: 43). Yves Saint Laurent'dan örnek alan bazı büyük moda evleri, kendi tasarım stüdyolarının modellerini arşivlemiştir, böylece müzeden, dokümantasyon merkezine gerçek bir sanat ve moda kültürü filizlenmeye başlamıştır (Baudot, 2001: 18).

Çağdaş moda mirasının önemi, ulusal alanda fark edilmiş, bu alanda yaşanan önemli gelişmeler ise “Yıldırım Mayruk Yaşayan Müze” ve “Zuhal Yorgancıoğlu Moda Tasarım Müzesi” açılması olmuştur. Mersin'de 2022 yılında açılan Yıldırım Mayruk Yaşayan Müzeye, Mayruk, gelecek nesillere emsal ve kültür oluşturması için 250 kıyafet ve arşivini bağışlamıştır. İlk olarak “2023'e Hikayeler Adım Adım Cumhuriyet” defilesinde yer alan elbiselerin sergilendiği galeride, kıyafetler dönüşümlü olarak sergilenecektir.

Bu anlamda, gelecek kuşaklara moda mirası olarak kalacak önemli eserlerden biri Eskişehir'de 2023 yılında açılan Zuhal Yorgancıoğlu Moda Tasarım Müzesidir. Müzede, Yorgancıoğlu'nun 70 yılı aşkın çalışmalarının arşivleri, araştırma ve tasarım süreçlerinin önemli dönüm noktalarını temsil eden 52 adet kıyafet, açıklama notları, atölye tasarım çalışmaları bulunmaktadır. (Resim 9)

Bu sergilerde tematik anlatılar izlenmiş, çağdaş moda müzeciliğinin etkili atmosfer ve sahne yaratımı ile tasarlanan sergiler, görsel bir şova dönüşmüştür. Müzenin mekânı ve sergileme tasarımları çağdaş moda müzeciliğinin sergileme teknikleri çerçevesinde tasarlanmıştır.

Resim 9. Zuhal Yorgancıoğlu Moda Tasarım Müzesi, Eskişehir, 2023

Mağaza müze sergileri

Uluslararası alanda rağbet gören yenilikçi yaklaşımlardan biri mağaza müze-lerdir. Güncel bir yaklaşım olarak, moda tasarımcıları, mağazalarıyla birlikte tasarlanan moda galerilerinde, arşivlerini, güçlü kurumsal kimliklerini ve tarihselliklerini, butik sergilerle birlikte sergilemektedir.

Mağaza müze Gucci Garden, markanın kimliğini ve tarihselliğini sergilemek için, 2011 yılında Floransa'da açılmıştır (URL-20). Gucci markasının geleneksel mirasını, butik mağazasının içerisinde sergilemektedir. İkonik çantalar, seyahat çantaları, eskizler, giysiler moda koleksiyonunun parçalarıdır. Klasik müze anlayışının interaktif bir deneyime evrilmesiyle, mağaza müze, sanat, yemek, moda ve alışverişi bir arada sunmaktadır.

Türkiye'den benzer yaklaşıma örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin ilk moda sergisinin yer aldığı mağaza müzesi olma özelliği taşıyan "Hayatım Vakko Müzesi", 2001 yılında Vakko arşivlerinden eserlerle sergilenmiştir. Vakko Beyoğlu Mağazasında bulunan müze, markanın tarihini ve Vakko ile çağdaş Türk modasının yolcuğunu sergilemiştir. Vakko Beyoğlu Mağazası 2006 yılında kapanmıştır (URL-21; URL-22).

Yakın tarihli, güncel ve tematik konseptleri ve etkinlikleriyle, Beymen Zorlu Center mağazası, mini moda sergileride ayrıca bu çerçevede örneklenebilir. Mağaza mekanının, mini galeriye evrilmesi moda sergilerinin dinamizmini göstermektedir. Bu moda sergileri, yeni bir keşif alanı yaratmakta, çağdaş moda- nın etkin olduğu çemberin sınırlarını genişleterek dinamik bir platform yarat- maktadır.

Sürdürülebilir moda sergileri

Modanın temelinde değişime duyulan ihtiyaç, var olan estetiği demode hale getirmek için gerek duyulan özgünlük ve yeniliklerle beslenen hızlı moda dön- güsü ve tüketim kültürü artan kaygılara neden olmaktadır. Bu duruma karşılık olarak, 21.yüzyıl, sürdürülebilir modayla anılmaktadır (Fogg, 2014: 14).

“AB Parlamentosu tarafından yapılan bir araştırmada, gereğinden fazla üreti- len milyonlarca ton giysinin ekosistemin kirlenmesinde yarattığı etkinin pet- rokimya endüstrisinden sonra ilk sırada olduğu belirtilmiştir” (Ökten, 2020: 145). Modanın, çevreye ve ekosisteme tahribatı dile getirilmiş (Busch,2017; Kipöz, 2015; Kipöz, 2020),(Hoskins, 2015), “Foya-Modanın Anti-Kapitalist Ki- tabında” çevreci endişelerle birlikte modanın üçüncü dünya ülkeleri tarafından zorlu koşullarda üretim biçimini eleştirmiştir. Bütün bu endişelerle hızlı moda karşıtı yavaş moda, sürdürülebilir moda hareketi oluşmakta, tasarımcılar ens- talasyon ve performanslarla çevre-moda duyarlılığını, geri dönüşüm tasarımla- rını, akademik platformlarda, bienallerde müze ve galerilerde sergilemektedir.

SONUÇ

Çalışmada giysi-moda sergilerinin ve moda müzelerinin gittikçe artan bir il- giyle önemine, tarihsel zaman içinde gelişimine, evrimine çeşitlenen içeriğine, Melchoir’in tanımladığı giysi moda müzeciliğinin gelişiminin eşiklerine değinil- miştir. Türkiye’de yer alan 21. yüzyıla tarihlenen ulusal giysi ve moda sergileri, Melchoir’in tanımladığı giysi ve moda müzeciliği kapsamında, sınıflanmıştır. Bu sınıflamada, Topkapı Sarayı Müzesi, Sadberk Hanım Müzesi, Etnografik giysi sergileri başlığı altında sınıflanan sergilerde, giysi müzeciliği anlayışı olduğu gö- rülmektedir.

21. yüzyılda, Türkiye’de çağdaş moda sergileri, Melchoir’in betimlediği moda müzeciliğinin küresel trendlerini takip etmeye başlamıştır. Çağdaş moda sergi- leri başlığı altında, görüldüğü üzere moda müzeciliğinin küresel trendlerini ve yeni müzecilik anlayışını takip eden içeriksel ve sunumsal çeşitlilikle biçimlenen sergiler izlenmektedir.

21. yüzyıl ulusal giysi ve moda sergileri, giysi ve moda müzeciliği çerçevesinde, mekânsal, içerik, sergileme biçimleri, ziyaretçiyle iletişim kurma kanalları, kü-

ratör pratikleri açısından irdelendiğinde çeşitlilik göstermektedir.

Giysi-moda sergileri, mekânsal olarak irdelendiğinde, sergiler, etnografya, kent, tarih müzesinden, çağdaş sanat müzesine, saray müzeden, mağaza müzeye çok farklı mekanlarda sergilenmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi örneğinde olduğu gibi, giysi müzeciliği ilkeleriyle giysiler, cam bariyerlerle korunarak sergilenmekte, mekan atmosferi ve mekanın otantik, özgün değeri ve giysilerin tarihselliğiyle, sergilerin cezbedici potansiyeli açığa çıkmaktadır. Retrospektif moda sergileri ise, moda müzeciliğinin ilkeleriyle, enstalasyonlarla tasarlanarak sergilenmektedir.

İçeriksel olarak değerlendirildiğinde, halk giyiminden, saray giyimine, çağdaş moda tasarımcılarının retrospektif sergilerinden, çevreci endişelerle, sürdürülebilir moda tasarımlara uzanan çok farklı sergi içerikleri tespit edilmektedir. Sanat ve giyim arasında bir yerde bulunan kavramsal giysiler, yeni sergi içerikleri yaratmaktadır. Etnografya müzelerinde giysi müzeciliği ilkeleri görünmekte, deneysel videolar ve enstalasyonlarla tasarlanan Çağlayan'ın sergilerinde ise moda müzeciliği ilkeleri izlenmektedir.

Sergileme tasarımları, İstanbul Contrast veya Hüseyin Çağlayan sergilerinde görüldüğü üzere, medya teknolojileriyle, işitsel ve görsel, çok boyutlu duyuşsal algılanan sergi mekanları ile etkileyici sahnelere dönüşmüştür. Yeni müzecilik anlayışının dikkat çektiği bu özgün, temalı moda sergilerinin yanında kronolojik etnografya ve moda sergileri de yer almaktadır. Çağdaş moda sergilerinde, camlı vitrinlerle sergileme anlayışı, yerini enstalasyonlarla tasarlanan, deneysel videoların eşlik ettiği yakınlaşılarak deneyimlenebilen, sergileme anlayışına bırakmıştır. Standartlaşmış camlı vitrin teşhirlerinin yerini alan enstalasyonlarla, kronolojik sergileme tasarımından uzaklaşıldığı deneyimlenmektedir.

Ziyaretçiyle iletişim kurma kanalları değerlendirildiğinde, yeni müzecilikte, bilgilendirme etiketleri ve grafikleri, videolarla multimedya, görsel ve işitsel sergileme teknikleri, sergilenen eserlerin bağlamına, hikayesine dair bilgi vermek için kullanılmaktadır. Bu öğeler, ziyaretçinin öğrenmesine yardımcı olmaktadır. İncelenen örneklerde sergi temasını iletmek için farklı yöntemler izlendiği görülmektedir. Sümerbank Sergisinde, giysilerin dönemsel bağlamı bilgilendirme grafikleri ile görselleştirilmektedir. İstanbul Contrast sergisinde ses efektleri ile çoklu duyuşsal atmosfer kurgulanmaktadır.

Küratoryal pratikler açısından bakıldığında işbirlikçi ve disiplinler arası deneyimlere ve yeni okumalara açık deneysel sergi düzenekleri dikkat çekmektedir. Giysilerin yalnızca bir sergi nesnesi olarak görülmediği, ardında yatan tasarımsal, sanatsal, kavramsal fikirlerinin, temaların, dönemin bağlamsal özelliklerinin de ele alınarak sergilendiği disiplinlerarasılığın ön plana çıktığı sergi-

leme tasarımı olmuştur. İstanbul Contrast ve Hüseyin Çağlayan Sergilerinde olduğu gibi kavramlar üzerinden metinler arası okumalarla tasarlanan sergiler, yeni moda müzeciliği çalışmalarıdır.

İncelenen örneklerde görüldüğü üzere, ulusal müze ve kurumlarda yer alan çağdaş moda sergi ve müzelerinde Melchoir'in (2011), betimlediği moda müzeciliğinin küresel trendleri ve yeni müzecilik yaklaşımları izlenmektedir. Ayrıca ulusal müzelerde, giysi müzeciliği ile sunulan sergiler, mekânsal ve görsel iyileştirmelerle yenilenmektedir. Giysi tarihi ve moda, bir milletin kültürel, sosyal ve politik tarihinde, estetik ve sanatsal zevkinin göstergesi, tekniğinin gelişimi noktasında önemli bir değerdir. Bu çabalar, giysi ve moda sergileri aracılığıyla, Türk Giyim Kültürünün ve çağdaş Türk modasının etkinliğini ve görünürliğini artırma noktasında etkili olacaktır.

Sonuç olarak, moda sergi ve müzeleri; kültürel, sanatsal mirasın korunması, kültürel değerlere olan duyarlılığın artması, estetik ve sanatsal değerlerin yüceltilmesi, dönemin tarz ve üsluplarını ifade etmesi, toplum yaşamına sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla ayna tutması, araştırma olanaklarıyla bilgi merkezleri olması, giysilerin ve sergilerin estetik ve teknik değerleriyle ilham kaynağı olması açısından önemlidir. Türkiye'de, çağdaş müzecilik çerçevesinde kurgulanmış moda sergileri ve moda müzelerinin açılmaya başlaması, zengin Türk giyim kültürü ve çağdaş modasının görünürlüğü ve tanınırlığı açısından umut vericidir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2020). *Moda ve Metinlerarasılık, Alexander Mcqueen ve Üstgiysellik. Çizgi Kitabevi*, 52.
- Altay, F. (1979). *Kaftanlar. Topkapı Sarayı Müzesi: 3. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden*, 6, 54.
- Arseven, C. E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi*.
- Atasoy, N. (2004). *Osmanlı İpekli Kumaşları. H. İnalçık, ve G. Renda. (Editörler). Osmanlı Uygarlığı: Cilt 2, Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 761,786*.
- Aykut, Z. (2021). *Çağdaş Müze Sergileme Mekanları & Etkileşimli Sergi Teknolojileri ve Bu Teknolojilerin Mekandaki Görünürlüğünün Tasarımı. Sergileme Tasarımı Bilim Merkezleri ve Müzeler için Bir Kılavuz. İstanbul: Çizgi Yayınevi*, 14.
- Aysal, N. (2011). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", *ÇTTAD, (Bahar X-22): 3-32*.
- Nalcioğlu, Z.F.B. (2023). "Müzeler Değişiyor: Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, (10-29), 206-217*.
- Baudot, F.(2001). *Modanın Yüzyılı. (çev. N. Akatlı). İstanbul: Güncel Yayıncılık*, 18.
- Busch, O. V. (2017). *Moda Praksisi. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi*.
- Clark, J.and de la Haye A. (2014). *Exhibiting Fashion: Before and After 1971, Yale University Press*.
- Davis, F. (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik. (çev. Ö. Arıkan). İstanbul: YKY*, 146.
- Erbay, M. (2011). *Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması. İstanbul: Beta Yayınları*, 63-81.
- Ergeç, R. (2016). *Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi. F. Erbay ve M. Erbay (Editörler). Üniversite Müzeleri. İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi*.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü. İstanbul: Hayalperest Yayınevi*, 14.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı*, 348-349.
- Günay, A. (2012). "Giyside Sanatsal Yaklaşım", *1. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, 08-10 Ekim 2012*, 51.
- Gürtuna, S. (1997). "Osmanlı Kadın Giysisi", *Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*, 95-96.

- Görünür, L. (2010). Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giysileri. Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu. İstanbul: Mas Matbaacılık. A.Ş., 35.
- Horsley, J. (2014). An Incomplete Inventory of Fashion Exhibitions Since 1971, Exhibiting Fashion: Before and After 1971, Yale University Press, 170-172.
- Hoskins, T. E. (2015), Foya Modanın Anti Kapitalist Kitabı. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kahraman, M. E. ve Gülaçtı, İ., E. (2016). “Elbise-i Osmaniye: 1873 Viyana Uluslararası Sergisi’nde Bir Yaratıcı Endüstri Örneği”, Beykoz Akademi Dergisi, 4 (2), 20-42.
- Kayaalp, E. K. (2022). “Müze Nesnelere ve Maddesellikleri”, Milli Folklor (135), 190-200.
- Kawamura, Y. (2016). Modaloji. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 15-23.
- Kipöz, Ş. (2015). Sürdürülebilir Moda. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi,
- Kipöz, Ş. (2020). Modada Yavaşlık. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi,
- Kök, E. (2019). “Yeniçeri Müzesi’ne Ait Yeni Bulunan Bir Çizim”, Akdeniz Sanat (13), 265-276.
- Leventon, M. (2005). Artwear: Fashion and Anti-fashion. New York: Thames&Hudson.
- Melchoir, M. R. (2011). “Fashion Museology: Identifying And Contesting Fashion In Museums”, Fashion: Exploring Critical Issues, Conference Proceedings, Manfield College, Oxford, İngiltere, 1-9.
- Nolan, E. H. (2017). “You Are What You Wear: Ottoman Costume Portraits in the Elbise-i Osmaniyye”. <https://quod.lib.umich.edu/a/ars/13441566.0047.008/-you-are-what-you-wear-ottoman-costume-portraits?rgn=main;view=fulltext> 12.01.2022
- Onur, B. (2014). Yeni Müzebilim Demokratik Toplumu Yaratmak. Ankara: İmge Kitabevi, 79-80.
- Onur, D. A. (2020). “Giyilebilir Sanat Akımı ve Kadın Sanatçıların Etkileri”, Akdeniz Sanat, (14-26), 235.
- Ökten, Z. (2020). Moda ve Ekonomi, Nobel Yayınları, Ankara.
- Önder, M.(1999). Türkiye Müzeleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, 11.
- Özüdoğru, Ş. (2013). “Bir Sanat Biçimi Olarak Moda: Moda Sergileri ve Galeri

Estetiği”, Sanat Tasarım ve Manipülasyon” Uluslararası Sanat Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 21-23 Kasım 2013, 41-43.

Parlak, S. D. (2022). “Kavramsal Tasarım Yaklaşımlarında Giysinin Metafor Olarak Kullanımı”, *The Journal of Social Sciences*, (59), 299.

Petrov, J. (2019). *Fashion, History, Museums: Inventing the Display of Dress*. London: Bloomsbury Visual Arts.

Shaw, W.M.K. (2015). *Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi. Osmanlı Müzeciliği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 15-55.

Steele, V. (2008). “Museum Quality: The Rise of the Fashion Exhibition”, *FashionTheory*, (12- 1), 7–30.

Tezcan, H. (1988). “Osmanlı İmparatorluğunun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma” *Sanat Dünyamız* (7).

TUDİTA. (2018). *Bir Ulusu Giydirmek: 1956-2000 Yılları Arası Sümerbank Desenler*. Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, Sergi Kataloğu.

Tümöz, S. (2002). “Topkapı Sarayı Müzesi Giysi Koleksiyonunun Çağdaş Moda Tasarımında Kaynak Olarak Değerlendirilmesi”, *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*, 3.

Türkoğlu, S. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam*, İstanbul: Atılım Kağıt Ürünleri ve Basım San. A.Ş.

Uğurlu, S. S. (2021). “Dokumacılık Tarihi, Dünya Dokumacılık Tarihi” <http://www.turkiyedokumaatlati.com/dokuma.php>, 20.12.2021

Uluumay, E. (2010). *Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi*. Bursa Çeyiz El Sanatları, Kültür Turizm Tanıtma Birliği.

Uzunçarşılı, İ. H. (2019). “İbrahim Edhem Paşa Ailesi ve Halil Edhem Eldem (1861-1938)”. *Halil Edhem Modern Sanat Müzesinin Tasarımı Müzecilik Yazıları*. (der. A. Artun) İstanbul: İletişim Yayınları, 45.

Üstüner, S. G. (2018). “Türkiye’de Tekstil Sanatının Bugünü”, *Uluslararası Kültür, Sanat ve Toplum Sempozyumu*, 18– 20 Ekim 2018, Van, 1037-1065.

Üşenmez, M. S. (1992). “Toplum ve Moda Etkileşimi”, *Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul*, 2.

Vanska, A. &Clarck, H.. (2018). *Fashion Curating Cratical Practice in the Museum and Beyond*, Bloomsbury.

Yaman, B. (2018). Sarayın Terzileri, 16-18. Yüzyıl Osmanlı Hassa Kıyafet Birimleri. İstanbul: Kitap Yayınevi, 11.

Waquet, D. ve Laporte, M. (2011). Moda. Ankara: Dost Yayınevi, 43.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1 <https://www.peramezat.com/urun/askeri-muze-yeniceri-kiyafetleri>, 15.11.2021

URL-2 <https://quod.lib.umich.edu/a/ars/13441566.0047.008/--you-are-what-you-wear-ottoman-costume-portraits?rgn=main;view=fulltext> 10.12.2021

URL-3 <https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Sadberk-Hanim-Muzesi> 05.01.2022

URL-4 [https://www.vkv.org.tr/en/culture/sadberk-hanim-museum-29#prettyphoto\[Gallery\]/1/](https://www.vkv.org.tr/en/culture/sadberk-hanim-museum-29#prettyphoto[Gallery]/1/) 08.05.2023

URL-5 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/beypazari-yasayan-muze> 10.12.2021

URL-6 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecekyer/tarihi-gumruk-hani> 10.12.2021

URL-7 (<https://sksdb.ege.edu.tr/tr-4624/etnografyam.html>. 25.12.2021).

URL-8 (<https://kulturenvanteri.com/yer/hanife-ve-ahmet-parali-yoresel-el-sanatlarive-tekstil-muzesi/#16/37.61356/29.015551> 10.12.2021).

URL-9 (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuz-bagli-muzeler-ve-orenyerleri.html> erişim 11.01.2022)

URL-10 <https://www.arkitera.com/haber/istanbul-contrast/05.09.2022>

URL-11 <https://ariklevy.fr/art/exhibitions/logforest-installation-for-dice-kayek-2010> 07.09.2023

URL-12 <https://vogue.com.tr/sanat/tasarim-dusuncesi> 07.09.2023

URL-13 <https://www.sakipsabancimuzesi.org/sergiler-ve-etkinlikler/sergi/70> 07.09.2023

URL-14 https://www.anitkabir.tsk.tr/03_muzeler/ataturkun_ozel_esyaları.html 18.12.2021

URL-15 <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/iste-benim-zeki-muren-sergisi-acildi-20.12.2021>

URL-16 <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/iste-yildirim-mayruk-un-40-yili-432909828.12.2021>

URL-17 http://2012.motexbienal.org/publications/bienal_katalog.pdf 18.12.2021

URL-18 https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/huseyin-caglayan-1994-2010_589.html 15.12.2021

URL-19 <http://www.trendus.com/fotograf/huseyin-caglayan-istanbulda-242894>
15.12.2021

URL-20 <https://www.abitare.it/en/architecture/projects/2018/05/02/gucci-garden-florence/> 17.08.2023

URL-21 <https://www.milliyet.com.tr/pazar/vakko-tarihi-muzeye-tasindi-5280581>
11.01.2022

URL-22 <https://www.vakko.com/history> 27.12.2021